

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

અમદાવાદ ખાતે આવેલી ગુજરાતની વડી અદાલતમાં

આર/ક્રિમિનલ મિસ્ટેન્યસ એપ્લીકેશન નંબર (ફોર લીવ ટુ અપીલ) નં.

૧૨૭૫૩/૨૦૧૯

વીથ

આર/ક્રિમિનલ મિસ્ટેન્યસ એપ્લીકેશન નં. ૧૨૯૦૮/૨૦૧૯

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તીશ્રી શ્રી સંજીવ જે. ઠાકર

રિપોર્ટિંગ માટે મંજૂર: હા / ના

=====

શિવસિંહ ગણપતસિંહ સોલંકી

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય અને અન્ય

=====

ઉપસ્થિતિ:

અરજદાર(ઓ) નં. ૧ માટે શ્રી જે. કે. પરમાર (૫૮૭)

પ્રતિવાદી(ઓ) નં. ૧ માટે શ્રી હાર્દિક દવે, પીપી સાથે સુશ્રી શ્રુતિ પાઠક,
એપીપી

પ્રતિવાદી(ઓ) નં. ૨ માટે શ્રી એ. વી. નાયર (૫૬૦૨)

પ્રતિવાદી(ઓ) નં. ૨ માટે શ્રી રાજાભાઈ જે. ગોગડા (૩૬૨૮)

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિશ્રી શ્રી સંજીવ જે. ઠાકર

તારીખ: ૨૨/૧૨/૨૦૨૫

સામાન્ય મૌખિક ચુકાદો

અનુક્રમણિકા

I. પ્રસ્તાવના

II. સેલેસ્ટિયમમાં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા પ્રસ્થાપિત કાયદો

III. અપીલના ઉપાયો વચ્ચેની પસંદગી

IV. ફોરમ પદાનુક્રમ અને ન્યાયિક શિસ્ત

V. વધારાનું ફોરમ

VI. અન્ય પરિબળો

VII. અન્ય વડી અદાલતો દ્વારા લેવામાં આવેલ દૃષ્ટિકોણ

I. પ્રસ્તાવના

૧. આ અરજીઓ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૯૭૩ ("કોડ" અથવા "સીઆરપીસી") ની કલમ ૩૭૮(જ) હેઠળ ફરિયાદી દ્વારા અપીલ કરવાની રજા માંગવા માટે દાખલ કરવામાં આવી છે જેથી વિદ્વાન જેએમએફસી, નસવાડી, છોટા ઉદેપુર દ્વારા અનુક્રમે ક્રિમિનલ કેસ નં. ૩૭૬/૨૦૧૬ અને ૩૭૫/૨૦૧૬ માં પસાર કરાયેલા ૦૭/૧૨/૨૦૧૮ ના ચુકાદાઓ અને આદેશોને પડકારી શકાય, જેના દ્વારા વિદ્વાન નીચલી અદાલતે પ્રતિવાદી-આરોપીને નેગોશિયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટ, ૧૮૮૧ ("એનઆઈ એક્ટ") ની કલમ ૧૩૮ હેઠળના આરોપમાંથી નિર્દોષ મુક્ત કર્યા હતા.

૨. અપીલ કરવાની રજા માટેની વર્તમાન અરજીઓના ગુણદોષમાં પ્રવેશતા પહેલા, આ અદાલત એ નોંધવું યોગ્ય માને છે કે આ અપીલ એન.આઈ. એક્ટની કલમ ૧૩૮ હેઠળની ફરિયાદમાં પસાર કરાયેલા નિર્દોષ છુટકારાના આદેશમાંથી ઉદ્ભવે છે.

૩. તાજેતરમાં, આ અદાલતનું ધ્યાન નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતના તાજેતરના ચુકાદાઓ પૈકીના એક મેસર્સ સેલેસ્ટિયમ ફાઇનાન્સિયલ વિરુદ્ધ એ. જ્ઞાનશેખરન, ૨૦૨૫ આઈએનએસસી ૮૦૪ તરફ દોરવામાં આવ્યું છે.

૪. આ ચુકાદાના વાંચન પર, એ સ્પષ્ટ થાય છે કે કેટલાક પ્રારંભિક મુદ્દાઓ છે જેને એનઆઈ એક્ટની કાર્યવાહીમાંથી ઉદ્ભવતી નિર્દોષ છુટકારાની અપીલમાં સંબોધિત કરવાની જરૂર છે.

૫. આહ્વાન કરાયેલ ઉપાયનું સ્વરૂપ, આવી અપીલોને નિયંત્રિત કરતું વૈધાનિક માળખું અને કોડ હેઠળ ફરિયાદીના અધિકારો, તેથી, પ્રારંભિક અને પ્રાથમિક વિચારણાની જરૂર છે, ખાસ કરીને સેલેસ્ટિયમ (ઉપર મુજબ) ના પ્રકાશમાં, જેણે કોડની કલમ ૨(ડબલ્યુએ) ના અર્થમાં 'પીડિત' તરીકે ગણવામાં આવતા ફરિયાદીના અપીલના અધિકારોને સ્પષ્ટ કર્યા છે.

૬. આ અદાલતનો એવો અભિપ્રાય છે કે સેલેસ્ટિયમ (ઉપર મુજબ) માં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદાને અનુસરવાથી બંને (આરોપી અને પીડિત) ને તેમની ફરિયાદો રજૂ કરવા અને તેનું નિવારણ કરવાની તક આપવા માટે એક

વધારાનું ફોરમ મળશે. આ ચુકાદામાં પાછળથી ચર્ચા કર્યા મુજબ, પીડિતો ઉપરાંત, આરોપી વ્યક્તિઓ માટે પણ, સેલેસ્ટિયમ (ઉપર મુજબ) ના ગુણોત્તરને અનુસરવાથી એક લાભદાયી માર્ગ મોકળો થશે.

૭. તે મુજબ, નિર્દોષ છુટકારાની અપીલના ગુણદોષ ચકાસતા પહેલા, અપીલની જાળવણીના આ અંતર્ગત મુદ્દાને સંબોધિત કરવો આવશ્યક છે.

II. સેલેસ્ટિયમમાં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા પ્રસ્થાપિત કાયદો

૮. સેલેસ્ટિયમ (ઉપર મુજબ) માં, નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે સ્પષ્ટપણે પ્રસ્થાપિત કર્યું છે કે નેગોશિયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ ૧૩૮ હેઠળની કાર્યવાહીમાં ફરિયાદી એ કોડની કલમ ૨(ડબલ્યુએ) ના અર્થમાં "પીડિત" છે [જે હવે ભારતીય ન્યાય સુરક્ષા સંહિતા, ૨૦૨૩ ("બીએનએસએસ") ની કલમ ૨(વાય) માં પ્રતિબિંબિત થાય છે].

૯. વધુમાં, નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે સ્પષ્ટ કર્યું છે કે આવા ફરિયાદીને કોડની કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈ હેઠળ અપીલ દાખલ કરવાનો વૈધાનિક અધિકાર નિહિત છે અને તેણે/તેણીએ ફરિયાદી તરીકે કોડની કલમ ૩૭૮(જ) હેઠળ જરૂરી રજા માંગવાની જરૂર નથી.

૧૦. નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતના તર્કનો સાર ચુકાદાના નીચેના અંશમાંથી મેળવી શકાય છે:

"૭.૭ કાયદા હેઠળના ગુનાઓના સંદર્ભમાં, ખાસ કરીને ઉક્ત કાયદાની કલમ ૧૩૮ હેઠળ, ફરિયાદી સ્પષ્ટપણે પીડિત પક્ષ છે જેને ચેક બાઉન્સ થવાના કારણે આરોપી દ્વારા ચૂકવણીમાં ડિફોલ્ટ થવાને કારણે આર્થિક નુકસાન અને ઇજા થઈ છે, જેને તે જોગવાઈ હેઠળ ગુનો માનવામાં આવે છે. આવા સંજોગોમાં, એવું માનવું ન્યાયી, વાજબી અને સીઆરપીસીની ભાવના સાથે સુસંગત હશે કે કાયદા હેઠળનો ફરિયાદી પણ સીઆરપીસીની કલમ ૨(ડબલ્યુએ) ના અર્થમાં પીડિત તરીકે લાયક ઠરે છે. પરિણામે, આવા ફરિયાદીને કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈનો લાભ આપવો જોઈએ, જેનાથી તે સીઆરપીસીની કલમ ૩૭૮(જ) હેઠળ વિશેષ રજા માંગ્યા વિના નિર્દોષ છુટકારાના આદેશ સામે પોતાના અધિકારમાં અપીલ જાળવી શકે.

૭.૮ કાયદાની કલમ ૧૩૮ હેઠળ આરોપી સામે કથિત ગુનાના કિસ્સામાં, અમારો મત છે કે કથિત ચેક બાઉન્સ થવાને કારણે ફરિયાદી ખરેખર પીડિત છે. આ સંજોગોમાં, ફરિયાદી સીઆરપીસીની કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈ મુજબ આગળ વધી શકે છે અને તે આવા વિકલ્પનો ઉપયોગ કરી શકે છે અને પછી તેણે સીઆરપીસીની કલમ ૩૭૮ હેઠળ આગળ વધવાનું પસંદ કરવાની જરૂર નથી.

૮. અપીલ દાખલ કરવાનો અધિકાર નિઃશંકપણે એક વૈધાનિક અધિકાર છે અને દોષિત ઠરાવવા સામે આરોપી દ્વારા અપીલ દાખલ કરવાનો અધિકાર માત્ર વૈધાનિક અધિકાર નથી પરંતુ તેને બંધારણની કલમ ૧૪ અને ૨૧ હેઠળ મૂળભૂત અધિકાર તરીકે પણ સમજી શકાય છે. જો એવું હોય, તો ગુનાના

પીડિતના અપીલ દાખલ કરવાના અધિકારને રાજ્ય અથવા ફરિયાદીના અપીલ દાખલ કરવાના અધિકાર સાથે સરખાવી શકાય નહીં. આથી, નિર્દોષ છુટકારાના આદેશ સામે રાજ્ય અથવા ફરિયાદી દ્વારા અપીલ દાખલ કરવા માટેની વૈધાનિક કડકાઈઓને સીઆરપીસીની કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈમાં વાંચી શકાય નહીં જેથી તેમાં ઉલ્લેખિત આધારો પર પીડિતના અપીલ દાખલ કરવાના અધિકારને પ્રતિબંધિત કરી શકાય, જ્યારે આવો કોઈ પ્રતિબંધ અસ્તિત્વમાં ન હોય.

૯. સંજોગોમાં, અમને જણાય છે કે કાયદાની કલમ ૧૩૮ એક કથિત કાર્યવાહી દ્વારા દંડાત્મક જોગવાઈની પ્રકૃતિમાં હોવાથી, જે આરોપી વિશે કહેવાય છે કે તેણે ઉક્ત જોગવાઈ હેઠળ ગુનો કર્યો છે, જો તે નિર્દોષ છૂટે છે, તો ઉક્ત ગુનાના પીડિત દ્વારા તેની સામે કાર્યવાહી કરી શકાય છે, એટલે કે, તે વ્યક્તિ જે અનાદર થયેલ ચેકની રકમ મેળવવા માટે હકદાર છે, સીઆરપીસીની કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈના સંદર્ભમાં, પીડિત તરીકે. અગાઉ નોંધ્યા મુજબ, ગુનાનો પીડિત પણ ફરિયાદી હોઈ શકે છે. આવા કિસ્સામાં, આવા પીડિત દ્વારા કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈ હેઠળ અથવા કલમ ૩૭૮ હેઠળ અપીલ દાખલ કરી શકાય છે. કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈની ગેરહાજરીમાં, ગુનાનો પીડિત અપીલ દાખલ કરી શક્યો ન હોત, સિવાય કે તે ફરિયાદી પણ ન હોય, જે કિસ્સામાં જો હાઈકોર્ટ દ્વારા અપીલ માટે વિશેષ રજા આપવામાં આવી હોત તો તે અપીલ જાળવી શક્યો હોત અને જો આવી કોઈ વિશેષ રજા આપવામાં ન આવી હોત તો તેની અપીલ બિલકુલ જાળવી શકાય તેવી ન હોત. બીજી બાજુ, જો ગુનાનો પીડિત, જે ફરિયાદી હોઈ

શકે કે ન પણ હોઈ શકે, સીઆરપીસીની કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈ હેઠળ આગળ વધે છે, તો અમારા મતે, આવા પીડિતને હાઈકોર્ટમાંથી અપીલ માટે વિશેષ રજા માંગવાની જરૂર નથી. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, ગુનાના પીડિતને કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈના સંદર્ભમાં નિર્દોષ છુટકારાના આદેશ સામે અન્ય બાબતો સાથે અપીલ દાખલ કરવાનો અધિકાર હશે, હાઈકોર્ટમાંથી અપીલ માટે કોઈ વિશેષ રજા માંગ્યા વિના માત્ર તેમાં ઉલ્લેખિત આધારો પર. સીઆરપીસીની કલમ ૨૦૦ હેઠળનો ફરિયાદી જે કાયદાની કલમ ૧૩૮ હેઠળ આરોપી તરીકે ચાર્જ કરાયેલ વ્યક્તિ દ્વારા આચરવામાં આવેલા ગુના વિશે ફરિયાદ કરે છે, તેને સીઆરપીસીની કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈ હેઠળ પીડિત તરીકે અપીલ દાખલ કરવાનો અધિકાર છે.

૧૦. અગાઉ નોંધ્યા મુજબ, સીઆરપીસીની કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈને કાનૂન પુસ્તકમાં માત્ર ૩૧/૧૨/૨૦૦૮ થી જ દાખલ કરવામાં આવી હતી. આવી દાખલગીરીનો ઉદ્દેશ્ય અને કારણ સમજાવું જોઈએ અને કોર્ટ દ્વારા તેને સંપૂર્ણ અસર આપવી જોઈએ. ઉપરોક્ત ચર્ચાને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે ઠરાવીએ છીએ કે ગુનાના પીડિતને સીઆરપીસીની કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈ હેઠળ અપીલ દાખલ કરવાનો અધિકાર છે, પછી ભલે તે ફરિયાદી હોય કે ન હોય. ભલે ગુનાનો પીડિત ફરિયાદી હોય, તો પણ તે કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈ હેઠળ આગળ વધી શકે છે અને તેણે સીઆરપીસીની કલમ ૩૭૮ ની પેટા-કલમ (જ) નો આશરો લેવાની જરૂર નથી.

૧૧. પરિણામે, ક્રિમિનલ એ. એસઆર. નં. ૧૨૮૨, ૧૩૦૦ અને ૧૩૨૧/૨૦૨૪ માં ક્રિમિનલ ઓ.પી. નં. ૯૨૯, ૯૩૧ અને ૧૦૩૪/૨૦૨૪ માં વિવાદિત સામાન્ય આદેશ તારીખ ૧૨/૦૬/૨૦૨૪ રદ કરવામાં આવે છે. અત્રે અપીલકર્તાને આજથી ચાર મહિનાની અંદર સીઆરપીસીની કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈને ધ્યાનમાં રાખીને અપીલ(ઓ) દાખલ કરવાની છૂટ અનામત રાખવામાં આવી છે.

૧૨. જો આજથી ચાર મહિનાની મુદતમાં અપીલ(ઓ) દાખલ કરવામાં આવે, તો અત્રેના પ્રતિવાદીઓ દ્વારા અથવા અપીલ અદાલત દ્વારા સમયમર્યાદા (limitation) નો મુદ્દો ઉઠાવવામાં ન આવે."

૧૧. ઉપરોક્ત ચુકાદાના વાંચન પરથી, એ સ્પષ્ટ થાય છે કે ફકરા ૭.૭ માં સર્વોચ્ચ અદાલતે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં માન્યતા આપી છે કે એનઆઈ એક્ટની કલમ ૧૩૮ હેઠળના ફરિયાદી, જેને ચેક બાઉન્સ થવાને કારણે આર્થિક નુકસાન અને ઈજા થઈ છે, તે "પીડિત પક્ષ" છે અને તેથી, કોડની કલમ ૨(ડબલ્યુએ) હેઠળ "પીડિત" ની વ્યાખ્યામાં આવે છે.

૧૨. તેથી, એનઆઈ એક્ટ હેઠળના કેસોમાં ફરિયાદી એ પીડિત છે. આ દરખાસ્ત હવે નિર્વિવાદ છે.

૧૩. આ ચર્ચાને આગળ વધારતા પહેલા, નીચેના પાસાઓ નોંધવા યોગ્ય રહેશે, જે સેલેસ્ટિયમ (ઉપર મુજબ) ના વાંચન પરથી સ્પષ્ટ થાય છે. તેઓ છે:

i. કલમ ૧૩૮ ના કેસોમાં, ફરિયાદી એ પીડિત છે.

ii. પીડિતને કોડની કલમ ૩૭૨ હેઠળ અપીલ કરવાનો અધિકાર છે, જેના માટે કોઈ અલગ રજા માંગવાની જરૂર નથી.

iii. પીડિતોને ફરિયાદી કરતા ઊંચા સ્થાને કેમ મૂકવામાં આવે છે તેના કારણો પણ ચુકાદામાં ચર્ચાયા છે.

iv. બીજી બાજુ, ફરિયાદીએ અપીલ દાખલ કરતા પહેલા રજા માંગવી પડશે અને કોડની કલમ ૩૭૮(જ) ના માપદંડો સંતોષવા પડશે.

૧૪. આ તબક્કે રસ્તામાં એક ફાંટો આવે છે. આનું કારણ એ છે કે વ્યક્તિ કાં તો ફરિયાદી છે અથવા તે પીડિત છે. જો કે આપેલ કિસ્સામાં, પીડિત એ ફરિયાદી હોઈ શકે છે, પરંતુ જ્યાં સુધી અપીલના ઉપાયનો સંબંધ છે, પીડિત તરીકે પીડિત અને ફરિયાદી તરીકે પીડિતના સ્વરૂપમાં ભેદ બિનજરૂરી છે. મલ્લિકાર્જુન કોડાગલી (મૃતક) કાનૂની પ્રતિનિધિ મારફત રજૂઆત વિરુદ્ધ કર્ણાટક રાજ્ય, (૨૦૧૯) ૨ એસસીસી ૭૫૨ માં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા આ ઠરાવવામાં આવ્યું છે:

"૩૭. અમારા મતે, ગુજરાત હાઈકોર્ટે નિર્દોષ છુટકારાના આદેશ સામે અપીલ દાખલ કરવાના સંબંધમાં પીડિત તરીકે પીડિત અને ફરિયાદી તરીકે પીડિત વચ્ચે કૃત્રિમ અને બિનજરૂરી ભેદ ઊભો કર્યો છે. સીઆરપીસીની કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈ આવો કોઈ ભેદ દાખલ કે સામેલ કરતી નથી."

૧૫. તેથી જ્યાં સુધી અપીલના ઉપાયનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી ઓવરલેપનો કોઈ પ્રશ્ન નથી.

૧૬. જો આ અદાલત એવા નિષ્કર્ષ પર આવે છે કે કલમ ૧૩૮ ના કેસમાં ફરિયાદી એ પીડિત છે, પરંતુ તેમ છતાં, તેમના માટે માત્ર કોડની કલમ ૩૭૮(જ) હેઠળ જ ફાઇલ કરવાની મંજૂરી હશે, તો તે નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતના સિદ્ધાંતની વિરુદ્ધ હશે અને તેથી અમાન્ય ગણાશે.

૧૭. પરિણામે, અને ખાસ કરીને સેલેસ્ટિયમના ચુકાદામાં, નિર્ધારણ માટે આવતો એકમાત્ર અને મુખ્ય મુદ્દો એ છે કે શું પીડિત (એનઆઈ એક્ટના કેસમાં) કોડની કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈ હેઠળ તેને/તેણીને આપવામાં આવેલા વૈધાનિક ઉપાયનો લાભ ન લેવાનું પસંદ કરી શકે છે, અને તેના બદલે કોડની કલમ ૩૭૮ હેઠળ હાઇકોર્ટના અપીલ અધિકારક્ષેત્રનો આશરો લઈ શકે છે.

૧૮. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, શું પીડિત દ્વારા કલમ ૩૭૮(જ) નો આવો આશરો કાયદામાં સ્વીકાર્ય છે, અથવા વૈધાનિક માળખું એવું ફરજિયાત કરે છે કે પ્રથમ તબક્કે કોડની કલમ ૩૭૨ હેઠળના ઉપાયનો આશરો લેવો જોઈએ.

III. અપીલના ઉપાયો વચ્ચેની પસંદગી

૧૯. દલીલના પ્રથમ ભાગ સાથે કામ કર્યા પછી, અન્ય એકમાત્ર દલીલ જે સંભવતઃ કરી શકાય છે તે એ છે કે પીડિત પાસે તે કઈ ટોપી પહેરવા માંગે છે તે પસંદ કરવાનો વિકલ્પ છે (એટલે કે, પીડિતની અથવા ફરિયાદીની). એવી

દલીલ કરી શકાય કે જો પીડિત પીડિત તરીકે અપીલ કરવાનું પસંદ કરે છે, તો તે/તેણી કોડની કલમ ૩૭૨ હેઠળ જઈ શકે છે અને જો ફરિયાદી તરીકે, તો કોડની કલમ ૩૭૮ હેઠળ.

૨૦. તે સ્પષ્ટ છે કે કોડ બે ઉપાયો પૂરા પાડે છે. પ્રથમ, પીડિત માટે કલમ ૩૭૨ હેઠળ. બીજો, ફરિયાદી માટે કલમ ૩૭૮(જ) હેઠળ. જો વ્યક્તિ કાં તો પીડિત હોય અથવા ફરિયાદી હોય તો કોઈ મૂંઝવણ નથી. જ્યારે પીડિત એ ફરિયાદી પણ હોય ત્યારે વિચારમાં કેટલાક મતભેદ ઉદ્ભવે છે.

૨૧. આ મુદ્દાનો સંપર્ક કરવાનો પ્રયાસ કરતી વખતે, એક નજરે જોતાં, વૈધાનિક માળખું ફરિયાદી (જે આપેલ કેસમાં પીડિત છે) ને અપીલના બે સમાંતર માર્ગો (એટલે કે કલમ ૩૭૨ અને કલમ ૩૭૮) પ્રદાન કરતું હોય તેવું લાગે છે. તેથી, કોઈ પણ એવી દલીલ કરી શકે છે કે અપીલ દાખલ કરવા માટે તે કઈ ટોપી પહેરવા માંગે છે તે વ્યક્તિએ નક્કી કરવાનું છે.

૨૨. આ દલીલ, નિઃશંકપણે, પ્રથમ નજરે આકર્ષક લાગે છે. જો કે, થોડા ઊંડાણમાં જતા, તે ઉણપવાળી જણાય છે. આના કેટલાક કારણો છે જે નીચે મુજબ છે.

૨૩. પ્રથમ, અમુક ઉદ્દેશ્યને અનુસરીને અને કેટલાક કારણોને ધ્યાનમાં રાખીને કોડ હેઠળ પીડિતને અપીલ દાખલ કરવાનો અધિકાર આપવામાં આવ્યો હતો. ક્રિમિનલ એમેન્ડમેન્ટ એક્ટ, ૨૦૦૯ [એક્ટ ૫/૨૦૦૯] ના ઉદ્દેશ્યો અને

કારણોના નિવેદનનો સંબંધિત અંશ જેના દ્વારા કોડની કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈ દાખલ કરવામાં આવી હતી, તે નીચે મુજબ છે:

હાલમાં, ગુનામાં પીડિતો સૌથી વધુ સહન કરનારા છે અને અદાલતની કાર્યવાહીમાં તેમની બહુ ભૂમિકા હોતી નથી. તેમને અમુક અધિકારો અને વળતર આપવાની જરૂર છે, જેથી ફોજદારી ન્યાય પ્રણાલીમાં કોઈ વિકૃતિ ન આવે. (ભારપૂર્વક પૂરી પાડવામાં આવેલ).

૨૪. ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રમાં પીડિતોના અધિકારોની ઉત્ક્રાંતિ માપેલ અને ઈરાદાપૂર્વક બંને રહી છે. ભારતના કાયદા પંચના ૨૨૧મા અહેવાલે નોંધપાત્ર અંતર દર્શાવ્યું હતું. આ પીડિતને નિર્દોષ છુટકારાને પડકારવા માટે સક્ષમ કરતા અર્થપૂર્ણ અપીલ ઉપાયની ગેરહાજરી હોવાનું હતું.

૨૫. ફરિયાદ-સંચાલિત કાર્યવાહીમાં, પીડિત-ફરિયાદી પાસે મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા નિર્દોષ છુટકારા પર હુમલો કરવા માટે સેશન્સ કોર્ટ સમક્ષ કોઈ માર્ગ ન હતો અને તેમને કોડની કલમ ૩૭૮ નો આશરો લેવાની ફરજ પાડવામાં આવી હતી. આ ઉણપને દૂર કરવા માટે, ૨૦૦૯ ના સુધારાએ કોડની કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈ દાખલ કરી, જે પીડિતોને અપીલનો નોંધપાત્ર અધિકાર આપે છે.

૨૬. તેથી, કલમ ૩૭૨ હેઠળ પીડિતને અપીલ કરવાનો અધિકાર આપવાના હેતુ અને કારણ તરીકે તેનું અર્થઘટન કરવું જોઈએ જે આજે અસ્તિત્વમાં છે, જે નીચે મુજબ વંચાય છે:

“... પરંતુ જો કે પીડિતને આરોપીને નિર્દોષ છોડવા અથવા ઓછા ગુના માટે દોષિત ઠેરવવા અથવા અપૂરતું વળતર લાદતા કોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલા કોઈપણ આદેશ સામે અપીલ કરવાનો અધિકાર રહેશે, અને આવી અપીલ એવી અદાલતમાં દાખલ કરવામાં આવશે કે જેમાં સામાન્ય રીતે આવી અદાલતના દોષિત ઠરાવવાના આદેશ સામે અપીલ દાખલ કરવામાં આવે છે.” (ભારપૂર્વક પૂરી પાડવામાં આવેલ).

૨૭. આને કોડની કલમ ૩૭૮(૪) સાથે જોડીએ, જે ફરિયાદી દ્વારા અપીલ માટેની જોગવાઈ કરે છે, તે નીચે મુજબ વંચાય છે:

જો ફરિયાદ પર દાખલ કરવામાં આવેલા કોઈપણ કેસમાં નિર્દોષ છુટકારાનો આવો આદેશ પસાર કરવામાં આવે છે અને હાઈકોર્ટ, આ વતી ફરિયાદી દ્વારા તેને કરવામાં આવેલી અરજી પર, નિર્દોષ છુટકારાના આદેશમાંથી અપીલ કરવા માટે વિશેષ રજા આપે છે, તો ફરિયાદી આવી અપીલ હાઈકોર્ટમાં રજૂ કરી શકે છે. (ભારપૂર્વક પૂરી પાડવામાં આવેલ).

૨૮. મલ્લિકાર્જુન કોડાગલી (મૃતક) કાનૂની પ્રતિનિધિ મારફત રજૂઆત વિરુદ્ધ કર્ણાટક રાજ્ય, (૨૦૧૯) ૨ એસસીસી ૭૫૨ માં, નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે એ બાબતે અલગ અભિપ્રાય રજૂ કર્યો કે શું પીડિત (તેના અપીલના ઉપાય અંગે) ફરિયાદી કરતા ઊંચા સ્થાને ઊભો છે કે કેમ. સેલેસ્ટિયમ (ઉપર મુજબ) માં, આ મતભેદને એક નિષ્કર્ષ પર લાવવા માટે શાંત કરવામાં આવ્યો હતો:

"આ અદાલતના ઉપરોક્ત ચુકાદામાં વ્યક્ત કરાયેલા બે વિરોધી મંતવ્યોના પ્રકાશમાં, સીઆરપીસીની કેટલીક જોગવાઈઓ પર ચર્ચા કરવી અને વિચારણા માટેના મુદ્દા પર આપણા પોતાના તારણો પર પહોંચવું જરૂરી છે. અમે અવલોકન કરીએ છીએ કે ગુનાના પીડિતના અપીલ દાખલ કરવાના અધિકારની વાત આવે ત્યાં સુધી અમે જસ્ટિસ લોકુર દ્વારા લેવાયેલા દૃષ્ટિકોણને અનુસરવા ઈચ્છીએ છીએ.

સીઆરપીસીની કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈને સામેલ કરવાને ધ્યાનમાં રાખીને, અમને જાણવા મળે છે કે જે પીડિત અપીલ દાખલ કરવા માગે છે તેના કિસ્સામાં, તે અથવા તેણી તેમાં ઉલ્લેખિત સંજોગોમાં સીઆરપીસીની કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈ હેઠળ આગળ વધી શકે છે અને તેણે સીઆરપીસીની કલમ ૩૭૮(જ) નો આશરો લઈને અપીલ કરવાની જરૂર નથી, જે ફરિયાદી દ્વારા દાખલ કરવામાં આવતી અપીલના સંદર્ભમાં છે. એવું બની શકે છે કે ફરિયાદી ચોક્કસ કિસ્સાઓમાં પીડિત હોય અને તેથી, પીડિતને સીઆરપીસીની કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈ હેઠળ અપીલ દાખલ કરવાનો અધિકાર છે અને તેણે સીઆરપીસીની કલમ ૩૭૮(જ) હેઠળ આગળ વધવાની જરૂર નથી. જો કે, જો ફરિયાદી પીડિત ન હોય અને અપીલ દાખલ કરવાનો ઇરાદો ધરાવતો હોય, તો આવા કિસ્સામાં ફરિયાદીએ સીઆરપીસીની કલમ ૩૭૮ હેઠળ આગળ વધવું પડશે જે ઉક્ત કલમ હેઠળ નિર્ધારિત શરતોના આધારે અપીલ દાખલ કરવાના અધિકારને મર્યાદિત કરે છે.

પરિણામે, આવા ફરિયાદીને કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈનો લાભ આપવો જોઈએ, જેનાથી તે સીઆરપીસીની કલમ ૩૭૮(૪) હેઠળ વિશેષ રજા માંગ્યા વિના નિર્દોષ છુટકારાના આદેશ સામે પોતાના અધિકારમાં અપીલ જાળવી શકે."
(ભારપૂર્વક પૂરી પાડવામાં આવેલ)

૨૯. આ તબક્કે, મહાબીર વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય ૨૦૨૫(૦) આઈએનએસસી ૧૨૦ માં નોંધાયેલા કેસમાં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદાનો સંદર્ભ લેવો પણ યોગ્ય રહેશે:

"૬૭. વર્તમાન સંદર્ભમાં, કલમ ૩૭૨ ના લખાણ અને અધિનિયમની યોજનાને જોતાં, તે સ્પષ્ટ છે કે જોગવાઈ એક સ્વતંત્ર અધિકાર સ્થાપિત કરે છે, અને તે માળખામાં તેનું અર્થઘટન કરવું આવશ્યક છે. કલમ ૩૭૨ અપીલની મનાઈ ફરમાવે છે સિવાય કે કોડ દ્વારા અથવા અન્ય કાયદા દ્વારા મંજૂરી આપવામાં આવે. જો કે, જોગવાઈ જણાવે છે કે પીડિતને અમુક સંજોગોમાં અપીલ કરવાનો અધિકાર રહેશે. કલમ ૩૭૨ માં ઘડવામાં આવેલા નિયમને જોતાં, એવું કહી શકાય નહીં કે તે જોગવાઈની શરત નિયમનો અપવાદ છે. કલમ ૩૭૨ ના નિયમ મુજબ, અપીલ કોડ અનુસાર હોવી જોઈએ; જોગવાઈ મુજબ – જે પોતે કોડનો એક ભાગ છે – પીડિતોને અમુક સંજોગોમાં અપીલ કરવાનો અધિકાર છે. સીઆરપીસીમાં અન્ય વિવિધ સ્થળોએ, અપીલ પ્રક્રિયાઓ નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવી છે. ઉદાહરણ તરીકે, કલમ ૩૭૮ નિર્દોષ છુટકારાની અપીલના કિસ્સામાં પ્રક્રિયા નિર્ધારિત કરે છે, અને કલમ ૩૭૮(૩) નિર્દિષ્ટ કરે છે કે "હાઈકોર્ટની રજા

સિવાય પેટા-કલમ (૧) અથવા પેટા-કલમ (૨) હેઠળ કોઈ અપીલ ધ્યાનમાં લેવામાં આવશે નહીં." જો અપીલ કરનાર પીડિત હોય તો કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈ રજાની જરૂરિયાતને દૂર કરે છે. તેથી, અધિનિયમની યોજના પરથી તે સ્પષ્ટ જણાય છે કે જોગવાઈ સીઆરપીસીના પ્રકરણ ૨૯ હેઠળ અપીલોનું સંચાલન કરતી ઘણી જોગવાઈઓમાંથી એક હોવાનું વધુ સારી રીતે સમજી શકાય છે. જ્યારે કલમ ૩૭૨ એવું પ્રસ્થાપિત કરે છે કે કોડ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલ સિવાય કોઈ અપીલ કરી શકાશે નહીં, તે પ્રકરણ ૨૯ ની વિવિધ જોગવાઈઓનો સંદર્ભ આપે છે, જેમાં જોગવાઈનો સમાવેશ થાય છે, જેમાંથી દરેક વિવિધ સંજોગોમાં અપીલ માટેની આવશ્યકતાઓ અને પ્રક્રિયાઓ સૂચવે છે. તેથી, જોગવાઈ એ કલમ ૩૭૨ નો અપવાદ નથી, પરંતુ સ્વતંત્ર કાનૂની જોગવાઈ છે."

૩૦. વધુમાં, જોસેફ સ્ટીફન વિરુદ્ધ સંઘનાસામી, (૨૦૨૨) ૧૩ એસસીસી ૧૧૫ માં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું:

મલ્લિકાર્જુન કોડાગલી (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં આ કોર્ટ દ્વારા અવલોકન કર્યા મુજબ, જ્યાં સુધી પીડિતનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી, પીડિતે અપીલ માટે વિશેષ રજા આપવા માટે વિનંતી કરવાની હોતી નથી, કારણ કે પીડિતને કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈ હેઠળ અપીલનો વૈધાનિક અધિકાર છે અને કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈ ફરિયાદીના કિસ્સામાં અને જે કિસ્સામાં ફરિયાદ પર દાખલ કરવામાં આવેલા કોઈપણ કેસમાં નિર્દોષ છુટકારાનો આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો હોય ત્યાં સીઆરપીસીની કલમ ૩૭૮ ની પેટા-કલમ (૪) જેવી અપીલ માટે વિશેષ રજા

મેળવવાની કોઈપણ શરત નિર્ધારિત કરતી નથી. નિર્દોષ છુટકારાના આદેશ સામે અપીલ દાખલ કરવા માટે પીડિતને આપવામાં આવેલ અધિકાર એક નિરપેક્ષ અધિકાર છે.

૩૧. જોગવાઈની ભાષાનું માત્ર વાંચન, સેલેસ્ટિયમ, મહાબીર (ઉપર મુજબ) અને જોસેફ (ઉપર મુજબ) માં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા નિર્ધારિત કાયદાની સાથે, ચોક્કસ શબ્દોમાં દર્શાવશે કે નિર્દોષ છુટકારાના આદેશ સામે અપીલ દાખલ કરવાનો પીડિતનો અધિકાર ફરિયાદીના અધિકાર કરતા ઊંચા સ્થાને છે. આ સાદા કારણસર છે કે પીડિત, સારમાં, કથિત ગુનાનો સહન કરનાર/પીડિત પક્ષ છે, જેને ધારાસભા દ્વારા આ અધિકાર આપવામાં આવ્યો છે, જે ફરિયાદીના કિસ્સામાં નથી.

૩૨. આથી, એવી દલીલ કરવી કે પીડિત કોડની કલમ ૩૭૮ હેઠળ માત્ર ફરિયાદી તરીકે આગળ વધી શકે છે, તે હેતુને ભ્રામક બનાવશે, જે હેતુ માટે પીડિતને અપીલનો સ્વતંત્ર અને નોંધપાત્ર અધિકાર આપવામાં આવ્યો હતો. આવું અર્થઘટન કોડની કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈ હેઠળ એક અલગ, બિનશરતી અપીલ ઉપાય દાખલ કરવા પાછળના કાયદાકીય હેતુને નબળું પાડશે અને તે વૈધાનિક અધિકારને અર્થપૂર્ણ અસર આપવામાં નિષ્ફળ જશે.

૩૩. અલબત્ત, એવું સૂચવવામાં આવતું નથી કે પીડિત આપેલ કિસ્સામાં ફરિયાદી પણ હોઈ શકતો નથી; સામાન્ય રીતે આવી પરિસ્થિતિઓ વારંવાર ઊભી થાય છે. જો કે, ઉપરની ચર્ચા અપીલના ઉપાયની યોગ્ય પસંદગી (જેમ કે

મલ્લિકાર્જુન (ઉપર મુજબ) માં યોજાયેલ છે) અને પીડિતની તરફેણમાં અપીલનો સ્વતંત્ર અધિકાર રજૂ કરવા પાછળના કાયદાકીય તર્કને સ્પષ્ટ કરવા સાથે સંબંધિત છે (જેમ કે તેનો ઇરાદો હતો).

૩૪. બીજું, જ્યાં સુધી "પસંદગી" અથવા "ચૂંટણી" ના પ્રશ્નનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી આ અદાલત સહેલાઈથી સ્વીકારવા તૈયાર નથી (અથવા કોઈ પણ વ્યક્તિ માટે સહેલાઈથી અનુમાન કરવું શક્ય નથી) કે જે વ્યક્તિ પીડિત તરીકે અપીલ કરવાના વૈધાનિક અધિકારથી વાકેફ હોય (એક સંપૂર્ણ અધિકાર તરીકે) તે સ્વેચ્છાએ ફરિયાદી તરીકે અપીલ કરીને કોડની કલમ ૩૭૮(જ) ની વધુ કઠિન જરૂરિયાતોને આધીન રહેશે, એટલે કે, અપીલ દાખલ કરવા માટે અદાલતની વિશેષ રજા માંગશે.

૩૫. આ દલીલ કે મુકદ્દમાબાજ ફરિયાદીની ટોપી અથવા પીડિતની ટોપી પહેરવાનું પસંદ કરી શકે છે, પ્રથમ નજરે, તેની/તેણીની વ્યક્તિગત સ્વાયત્તતાની અભિવ્યક્તિ જેવી લાગી શકે છે અને માત્ર જોવા પર સંબંધિત વ્યક્તિ માટે ફાયદાકારક દલીલ પણ લાગી શકે છે. જો કે, વ્યવહારિક દ્રષ્ટિએ, આવી પસંદગી હોબસનની પસંદગી (Hobson's choice) છે.

૩૬. એક તરફ આ પસંદગી પીડિતને કાયદા હેઠળ અધિકાર તરીકે અપીલ કરવાનો અધિકાર આપે છે (જે, માર્ગ દ્વારા, બિનશરતી પણ છે); જ્યારે બીજી તરફ, પસંદગી કલમ ૩૭૮(જ) હેઠળ વિશેષ રજા માંગ્યા પછી ફરિયાદી તરીકે અપીલ દાખલ કરવાની છે.

૩૭. દેખીતી રીતે, પછીની પસંદગી પીડિતની હાડમારી માટે કામ કરે છે, એમ કહીએ તો; કારણ કે તે તેને/તેણીને લાયક જોગવાઈ હેઠળ અપીલ કરવા મજબૂર કરે છે.

૩૮. આ ધારાસભા દ્વારા પીડિતોને આપવામાં આવેલ અપીલના લાભદાયી અધિકારને નબળો પાડવા અને ઓછો કરવામાં પરિણમે છે. મારા મતે, આવી પસંદગી, તમામ વ્યવહારિક હેતુઓ માટે, જ્યારે તેઓને ધારાસભા દ્વારા રજા માંગવા માટે બાધ્ય કરવામાં આવતા નથી ત્યારે પીડિતોને બિનશરતી અધિકાર આપવાના ઉદ્દેશ્યને નાબૂદ કરશે.

૩૯. એ ભાર મૂકવો અને ધ્યાનમાં રાખવું જરૂરી છે કે જ્યારે મુકદ્દમાબાજ માટે બે ઉપાય ઉપલબ્ધ હોય ત્યારે અદાલત કોઈ ચોક્કસ ઉપાય પસંદ કરે એ બાબત નથી. આ ફક્ત બે ઉપાયોનું એ રીતે અર્થઘટન છે કે જેથી પીડિત માટે ઉપાય ઘડવામાં આવ્યો હતો તે ઉદ્દેશ્ય નબળો ન પડે.

૪૦. જો કોઈ પીડિત, ધારો કે કાનૂની જાગૃતિના અભાવે કે અન્ય કોઈ કારણસર, તેમ છતાં ફરિયાદી તરીકે અપીલ કરવાનું પસંદ કરે છે, તો તે (i) વધારાના અપીલ ફોર્મ અને (ii) કોડની કલમ ૩૭૨ હેઠળ ખાસ આપવામાં આવેલ અપીલના બિનશરતી અધિકારને જતો કરે.

૪૧. આ પૃષ્ઠભૂમિમાં, આ અદાલત એ સ્વીકારવા સક્ષમ નથી કે કોડની કલમ ૩૭૨ હેઠળ "પીડિત" તરીકે અથવા કોડની કલમ ૩૭૮ હેઠળ "ફરિયાદી" તરીકે

આગળ વધવાનો વિકલ્પ એ વ્યક્તિ માટે માત્ર પસંદગીની બાબત છે. અન્યથા માનવું, પીડિતો માટે અપીલનો અલગ અને લાભદાયી ઉપાય ઊભો કરવા પાછળના કાયદાકીય હેતુને નબળું પાડશે.

૪૨. પરિણામે, એવી રજૂઆત કે પીડિત, જો તે ઈચ્છે તો, ફરિયાદી તરીકે અપીલ કરવાનું પસંદ કરી શકે છે, ભલે તે ઉપરછણી રીતે આકર્ષક હોય, પરંતુ તે અસરમાં પીડિતો માટે અપીલનો સ્વતંત્ર અધિકાર રજૂ કરવા પાછળના કાયદાકીય ઉદ્દેશ્યને રદબાતલ કરશે.

૪૩. તેથી જોગવાઈઓનું સુમેળભર્યું વાંચન એ જરૂરી કરે છે કે, અપીલના ઉપાયના હેતુ માટે, પીડિત, ભલે તે આપેલ કિસ્સામાં ફરિયાદી હોય, તેણે કોડની કલમ ૩૭૮(૪) નો આશરો લેવાને બદલે કોડની કલમ ૩૭૨ હેઠળ આગળ વધવું જોઈએ.

૪૪. આ જોગવાઈનું અન્ય કોઈપણ રીતે અર્થઘટન કરવાથી કોડની કલમ ૩૭૨ નો હેતુ અને ઉદ્દેશ્ય નિરર્થક બની જશે.

IV. ફોરમ પદાનુક્રમ અને ન્યાયિક શિસ્ત

૪૫. જોકે કલમ ૩૭૨ અને ૩૭૮(૪) વચ્ચે યોગ્ય અપીલ ઉપાય નક્કી કરવા માટે આ કડક રીતે સુસંગત ન પણ હોય, પણ આ મુદ્દાને તપાસી શકાય તેવો વધુ એક એંગલ છે. અપીલ સત્તાનો ઉપયોગ કરતા ફોરમનો પદાનુક્રમ.

૪૬. કદાચ એવી પરિસ્થિતિઓ ઊભી થઈ શકે જ્યાં બહુવિધ આરોપી વ્યક્તિઓ સંડોવાયેલા હોય અને નીચલી અદાલત, સામાન્ય ચુકાદા દ્વારા, કેટલાક આરોપીઓને દોષિત ઠેરવે જ્યારે અન્યને નિર્દોષ છોડે. દોષિત આરોપી કોડની કલમ ૩૭૪ હેઠળ ચુકાદાને પડકારશે, જ્યારે નિર્દોષ છૂટેલા પ્રતિવાદીઓ સામેની અપીલ કોડની કલમ ૩૭૮ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવશે. આવા સંજોગોમાં, એ જ ચુકાદા પર વિવિધ ફોરમ સમક્ષ સમાંતર કાર્યવાહીની સંભાવના વધી જાય છે.

૪૭. આ દૃષ્ટાંત એ સિદ્ધાંતને મજબૂત કરે છે કે જ્યાં કાનૂન અપીલ ચકાસણીના બે સ્તરો પૂરા પાડે છે, ત્યાં ઔચિત્ય અને ન્યાયિક શિસ્ત માટે જરૂરી છે કે પક્ષકારોએ પદાનુક્રમમાં ઉચ્ચ અદાલતના અધિકારક્ષેત્રનો આશરો લેતા પહેલા, પ્રારંભિક અપીલ સત્તાધિકારી તરીકે નિયુક્ત ફોરમનો સંપર્ક કરવો જોઈએ. આવો અભિગમ પરિણામોની સુસંગતતા સુનિશ્ચિત કરે છે અને ફોજદારી ન્યાયના વ્યવસ્થિત વહીવટને જાળવી રાખે છે.

૪૮. સેલેસ્ટિયમ (ઉપર મુજબ) માં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે આખરે અપીલોને મંજૂરી આપતી વખતે, ભારપૂર્વક જણાવ્યું હતું કે કોડની કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈ દાખલ કરવા પાછળના કાયદાકીય હેતુને અર્થપૂર્ણ અસર આપવી જોઈએ અને તે આધારે, ફરિયાદીને સેશન્સ કોર્ટ સમક્ષ કલમ ૩૭૨ હેઠળ વૈધાનિક અપીલ ચાલુ રાખવાની છૂટ આપી.

૪૯. દલીલ ખાતર એમ માની લઈએ કે, સેલેસ્ટિયમના ચુકાદાને સમવર્તી અપીલ અધિકારક્ષેત્ર [કલમ ૩૭૨ અને ૩૭૮(૪) માં] ના સ્વરૂપને માન્યતા

આપતા અર્થઘટન કરી શકાય છે, તો પણ ન્યાયિક શિસ્તના સિદ્ધાંતો, સમજદારી અને ફોજદારી અદાલતોના વંશવેલના માળખા પ્રત્યેના આદર માટે જરૂરી છે કે જ્યારે કોડ કલમ ૩૭૨ હેઠળ ઉપાય પૂરો પાડે ત્યારે હાઈકોર્ટે સામાન્ય રીતે આવી અપીલોને ધ્યાનમાં લેવાનો ઇનકાર કરવો જોઈએ.

૫૦. માત્ર અપવાદરૂપ અને અનિવાર્ય સંજોગો જ આ ધોરણમાંથી વિચલનને ન્યાયી ઠેરવી શકે છે. કથિત પ્રક્રિયાગત લાભ અથવા મુકદ્દમાબાજની સીધી હાઈકોર્ટનો સંપર્ક કરવાની વ્યક્તિગત પસંદગી, કોઈપણ માપદંડ દ્વારા, આવો સંજોગ રચી શકે નહીં.

૫૧. ફરીથી ભાર મૂકવાની જરૂર નથી કે, આ માત્ર પીડિતની પરિસ્થિતિને લાગુ પડે છે.

૫૨. વધુમાં, ફોરમ પદાનુક્રમ એ ન્યાયિક શિસ્ત તેમજ પ્રક્રિયાગત આદેશની બાબત છે. જ્યારે પસંદગીમાં ન્યાયિક ફોરમ સામેલ હોય ત્યારે ચૂંટણીના સિદ્ધાંતની ભૂમિકા મર્યાદિત હોય છે, ખાસ કરીને જ્યાં કાયદો અને પ્રક્રિયાગત કાયદો પોતે ગ્રેડેડ ફોરમ માળખું સૂચવે છે.

૫૩. નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે, સેલેસ્ટિયમ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં મલ્લિકાર્જુન (ઉપર મુજબ) ના કેસમાંના ચુકાદાને પણ ધ્યાનમાં લીધો છે અને નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:

"૫.૩ આ અદાલતે મલ્લિકાર્જુન કોડાગલીમાં, જસ્ટિસ લોકુર મારફતે બોલતા, ૨૯/૧૧/૧૯૮૫ ના રોજ ૯૬મા પૂર્ણ સત્રમાં સંયુક્ત રાષ્ટ્રની સામાન્ય સભા દ્વારા અપનાવવામાં આવેલા ગુનાના પીડિતો અને સત્તાના દુરુપયોગ માટે ન્યાયના મૂળભૂત સિદ્ધાંતોની ઘોષણાનો સંદર્ભ આપ્યો હતો. ફક્ત ૭૪, ૭૫ અને ૭૬ માં નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:

"૭૪. ઘોષણાને વ્યવહારમાં મૂકતા, તે એકદમ સ્પષ્ટ છે કે પીડિત...

ઉક્ત ચુકાદામાં પણ પ્રશ્ન એ હતો કે ૩૧/૧૨/૨૦૦૯ થી અમલમાં આવેલ કોડની કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈ સ્વભાવે ભવિષ્યલક્ષી (prospective) છે કે ભૂતકાળલક્ષી (retrospective) છે અને શું ઉક્ત જોગવાઈ દાખલ કરતા પહેલા નિર્દોષ છુટકારાના આદેશ સામે પેનિંગ રહેલી રિવિઝન અરજીને અપીલમાં રૂપાંતરિત કરી સક્ષમ અધિકારક્ષેત્રની અદાલતમાં ટ્રાન્સફર કરવી કે કેમ. સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું કે કોડની કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈને એવો અર્થ આપવો જોઈએ જે વાસ્તવિક, ઉદાર, પ્રગતિશીલ અને ગુનાના પીડિત માટે ફાયદાકારક હોય અને પીડિતને અપીલ દાખલ કરવાનો અધિકાર એ તારીખે જ ઊભો થશે જ્યારે નીચલી અદાલતે ચુકાદો પસાર કર્યો હોય. તેથી, પીડિતને એ આગ્રહ કરવાનો અધિકાર છે કે નિર્દોષ છુટકારાના આદેશની તારીખે નિર્દોષ છુટકારો ખોટો છે અને ઉક્ત ચુકાદામાં સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું કે કોડની કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈ ગુનાના પીડિતના લાભ માટે આપવી જોઈએ."

૫૪. સર્વોચ્ચ અદાલતે, એશિયન પેઇન્ટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ રામ બાબુ અને અન્યમાં નોંધાયેલા ૨૦૨૫ આઈએનએસસી ૮૨૮ ના ફકરા ૪૭ માં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:

"૪૭. ઉપરોક્ત સ્પષ્ટીકરણ પરથી, તે સ્પષ્ટ છે કે નીચલી અદાલત આરોપીને નિર્દોષ છોડે તે દાખલાથી પીડિતને અપીલ કરવાનો અધિકાર મળે છે. કોડની કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈ નીચલી અદાલત અથવા પ્રથમ અપીલ અદાલત દ્વારા આવા નિર્દોષ છુટકારાની હકીકતથી અજ્ઞાત છે. આપણે અન્ય લેન્સ દ્વારા પણ પરિસ્થિતિ જોઈ શકીએ છીએ. હાથ પરના તથ્યોમાં, નિર્દોષ છુટકારો પ્રથમ અપીલ અદાલત દ્વારા હતો અને નીચલી અદાલત દ્વારા નહીં. તેથી, કારણ કે, વર્તમાન કિસ્સામાં, પ્રથમ વખત, નિર્દોષ છુટકારો પ્રથમ અપીલ અદાલત (સેશન્સ કોર્ટ હોવાને કારણે) ના તબક્કે આવે છે, કાયદામાં, પીડિત દ્વારા અપીલનો અધિકાર ન્યાયિક વંશવેલામાં આગલા ઉચ્ચ સ્તરે હશે, જે હાઈકોર્ટ હશે. જો કે, તે હેતુ માટે, હાઈકોર્ટ પણ પ્રથમ અપીલ અદાલત બની શકી હોત, જો નીચલી અદાલતે, સેશન્સ કોર્ટ હોવાને કારણે, આરોપીને નિર્દોષ છોડ્યો હોત. આમ, હાઈકોર્ટનો તર્ક કે જો અપીલકર્તાને અપીલ જાળવવાની મંજૂરી આપવામાં આવે, તો તે સીઆરપીસીની કલમ ૩૭૮ હેઠળ કલ્પના મુજબની અપીલ સમાન હશે, તે તથ્યની દ્રષ્ટિએ અને કાયદેસર રીતે ભૂલભરેલો છે, જે દરખાસ્તને અમે નકારીએ છીએ."

પપ. તેથી, ઉપરોક્ત ચુકાદાને ધ્યાનમાં લેતા, તે સ્પષ્ટ થાય છે કે સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું છે કે પીડિત દ્વારા અપીલનો અધિકાર ન્યાયિક વંશવેલામાં આગલા ઉચ્ચ સ્તરે હોવો જોઈએ.

પડ. વર્તમાન કિસ્સામાં, કોડની કલમ ૩૭૨ માં, ઉક્ત અપીલ સેશન્સ કોર્ટ સમક્ષ દાખલ કરવી પડશે. સર્વોચ્ચ અદાલતે, ઉક્ત ચુકાદામાં, એ પણ ધ્યાનમાં લીધું છે કે સેશન્સ કોર્ટ સમક્ષ પ્રથમ અપીલના તબક્કે નિર્દોષ છુટકારાને પડકારવામાં આવશે. હાઈકોર્ટમાં અપીલ થઈ શકશે નહીં.

પ૭. વધુમાં, એશિયન પેઈન્ટ (ઉપર મુજબ) ના ચુકાદા મુજબ, જો નિર્દોષ છુટકારો પ્રથમ અપીલ અદાલતના તબક્કે આવ્યો હોય, તો પીડિતનો અપીલનો અધિકાર ન્યાયિક વંશવેલામાં આગલા સ્તરે હશે, જે કોડની કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈ હેઠળ હાઈકોર્ટ હશે અને તે સીધી હાઈકોર્ટ સમક્ષ કોડની કલમ ૩૭૮ હેઠળ દાખલ કરી શકાશે નહીં.

પ૮. આવી પરિસ્થિતિઓમાં, તે વૈધાનિક વંશવેલો છે (અને ચૂંટણીની ઉપચારાત્મક કલ્પના નહીં) જે સંચાલન કરે છે. સિવિલ અને ક્રિમિનલ બંને ન્યાયશાસ્ત્ર આ સિદ્ધાંતને માન્યતા આપે છે. તેથી ન્યાયિક પદાનુક્રમનો વ્યાપક સિદ્ધાંત એ જરૂરી કરે છે કે પક્ષકારો પ્રથમ દષ્ટિએ સૌથી નીચલા સક્ષમ ફોરમનો સંપર્ક કરે.

V. વધારાનું ફોરમ

૫૯. જોકે વ્યક્તિ કયો સાચો અપીલ ઉપાય પસંદ કરી શકે છે તેની તપાસ કરવાના હેતુઓ માટે તે તાત્કાલિક સુસંગત ન પણ હોય, વર્તમાન કિસ્સામાં એક મહત્વપૂર્ણ પાસું અપીલોના વંશવેલામાં વધારાના ફોરમની ઉપલબ્ધતા બની જાય છે.

૬૦. આ નીચેની રીતે હશે.

૬૧. એક એવો દશ્ય માની લઈએ જ્યાં મેજિસ્ટ્રેટ નેગોશિયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટ હેઠળની ફરિયાદમાં આરોપીને નિર્દોષ છોડ્યો હોય, ફરિયાદી (કોડની કલમ ૩૭૮ હેઠળ) હાઈકોર્ટનો સંપર્ક કરી શકે છે. સ્વાભાવિક રીતે, કલમ ૩૭૮ ની અપીલમાં હાઈકોર્ટના આદેશ સામે ઉપલબ્ધ ઉપાય નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ રહેશે. તેથી, તે આપેલ કિસ્સામાં ત્રિ-સ્તરીય વંશવેલો છે.

૬૨. ફરિયાદીની અપીલના કિસ્સામાં આ ત્રિ-સ્તરીય વંશવેલાની દામોદર એસ. પ્રભુ વિરુદ્ધ સૈયદ બાબાલલ એચ., ૨૦૧૦ (૦) એઆઈજેઈએલ એસસી ૪૮૨૯૯ [ફકરો ૧૪] માં પણ પુષ્ટિ કરવામાં આવી છે.

૬૩. હવે જો કે, એ હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને આ પરિસ્થિતિ બદલાશે કે સેલેસ્ટિયમમાં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે સ્પષ્ટપણે ઠરાવ્યું છે કે એનઆઈ એક્ટની કલમ ૧૩૮ હેઠળના કેસમાં ફરિયાદી પણ પીડિત છે, પરિણામે, ફરિયાદ ઉઠાવવા માટે એક વધારાનું ફોરમ ઉપલબ્ધ થશે.

૬૪. મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ સુનાવણીના કિસ્સામાં નિર્દોષ છુટકારાની ધારણા કરતા, પીડિતને કોડની કલમ ૩૭૨ હેઠળ વિદ્વાન સેશન્સ કોર્ટ સમક્ષ અપીલ કરવાનો અધિકાર હશે. દોષિત ઠરાવવા અથવા નિર્દોષ છુટકારાના કિસ્સામાં, તથ્યો અને સંજોગો (કાં તો પીડિત અથવા આરોપી) ના આધારે તેને હાઈકોર્ટ સમક્ષ પડકારતી યોગ્ય કાર્યવાહી દાખલ કરવાનો અને ત્યારબાદ નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતનો સંપર્ક કરવાનો અધિકાર હશે.

૬૫. તેથી, જોકે ઉપાયનો યોગ્ય માર્ગ નક્કી કરવા માટે ભૌતિક નથી, પરંતુ એ નોંધવું અગત્યનું છે કે કલમ ૩૭૨ હેઠળ પીડિતને આપવામાં આવેલો લાભદાયી અધિકાર હાઈકોર્ટનો સંપર્ક કરતા પહેલા વધારાના ફોરમ એટલે કે વિદ્વાન સેશન્સ કોર્ટ સમક્ષ ફરિયાદ ઉઠાવવાની પણ મંજૂરી આપશે.

VI. અન્ય પરિબળો

૬૬. ધ્યાનમાં લેવાનું અન્ય પરિબળ એ છે કે એવા કોઈ ખાસ સંજોગો નથી કે જેમાં અરજદારે પ્રથમ અપીલ અદાલત એટલે કે સેશન્સ કોર્ટના ફોરમને બાયપાસ કરીને કોડની કલમ ૩૭૮(૪) હેઠળ હાઈકોર્ટની રજા માંગવાની જરૂર પડે.

૬૭. આની તપાસ કરવા માટે વધુ એક એંગલ જોઈ શકાય છે. હાઈકોર્ટ દ્વારા સીધી કોડની કલમ ૩૭૮ હેઠળ અપીલ પર વિચાર કરવાના કિસ્સામાં, જો તે દોષિત ઠરાવવામાં પરિણમે છે, તો આરોપી હાઈકોર્ટ સમક્ષનો ઉપાય પણ

ગુમાવશે, જે અન્યથા એવા કેસોમાં ઉપલબ્ધ હશે જેમાં પીડિત સેશન્સ કોર્ટ સમક્ષ કોડની કલમ ૩૭૨ હેઠળ નોંધપાત્ર અપીલ કરવાનું પસંદ કરે છે.

૬૮. આમ, આપું અર્થઘટન, ફરિયાદી/પીડિતના હાથમાં ફોરમની પસંદગીમાં પરિણમશે, જેનાથી આરોપીના અધિકારોને પણ અન્યાય થશે.

૬૯. સેશન્સ કોર્ટ સમક્ષની કાર્યવાહીમાં વિલંબ થઈ શકે છે તેવી વ્યાપક અને અસ્પષ્ટ આશંકા અને હાઈકોર્ટ સમક્ષ અપીલ પેન્ડિંગ રહી તે હકીકત સિવાય, વૈધાનિક અપીલ માળખામાંથી વિચલિત થવાને વાજબી ઠેરવવા માટે કોઈ અસાધારણ આધારોની દલીલ કરી શકાતી નથી.

૭૦. જોકે નેગોશિયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ ૧૩૮ હેઠળની ફરિયાદોના ઝડપી નિર્ણયની જરૂરિયાત પર અદાલતો દ્વારા વારંવાર ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે, પરંતુ આવી બાબતો કાયદા દ્વારા સ્પષ્ટપણે કલ્પના કરાયેલ ફોરમના વંશવેલાને માન આપવાની જરૂરિયાતને ગ્રહણ કરી શકે નહીં. તેથી, યોગ્ય માર્ગ પક્ષકારોને કોડ હેઠળ નિર્ધારિત સક્ષમ અપીલ ફોરમ સમક્ષ ઉપાયનો લાભ લેવાનો નિર્દેશ આપવાનો છે.

૭૧. વિલંબની કોઈપણ આશંકા સેશન્સ કોર્ટને પૂર્વ-નિર્ધારિત સમયગાળામાં બાબતનો નિર્ણય લેવાનો નિર્દેશ આપીને અને હાઈકોર્ટના રેકૉર્ડ પર પહેલેથી જ અસ્તિત્વમાં રહેલી પ્લીડિંગ્સ જાળવી રાખીને યોગ્ય રીતે સંબોધિત કરી શકાય છે.

VII. અન્ય વડી અદાલતો દ્વારા લેવામાં આવેલ દૃષ્ટિકોણ

૭૨. વિજેન્દર સિંહ પુત્ર સ્વ. શ્રી કુંવર સિંહના નોંધાયેલા (૨૦૨૫) આઈબીસીલો.ઈન ૨૧૫૦ એચસી કેસમાં નામદાર દિલ્હી હાઈકોર્ટે સેલેસ્ટિયમ (ઉપર મુજબ), એશિયન પેઇન્ટ્સ (ઉપર મુજબ) અને મહાબીર (ઉપર મુજબ) ના ચુકાદાઓને અનુસરીને ઠરાવ્યું કે ફરિયાદ કેસમાં અથવા પોલીસ રિપોર્ટ/ચાર્જશીટમાં નિર્દોષ છુટકારાના કિસ્સામાં, પીડિતને કોડની કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈ હેઠળ, અધિકાર તરીકે, આગામી વંશવેલાની અદાલત સમક્ષ અપીલ દાખલ કરવાનો અધિકાર રહેશે.

૭૩. તે કેસમાં, દિલ્હી હાઈકોર્ટે અરજદાર ફરિયાદી-પીડિતની એ દલીલને પણ નકારી કાઢી છે કે સેલેસ્ટિયમ (ઉપર મુજબ) ના ચુકાદાએ કોડની કલમ ૩૭૨ હેઠળ અપીલ કરવાનો અથવા કોડની કલમ ૩૭૮(જ) હેઠળ ઉપાય મેળવવાનો વિકલ્પ આપ્યો છે, એમ ઠરાવીને કે બે ઉપાયોની સમાનતા કરી શકાતી નથી, અને તે મુજબ, રજિસ્ટ્રીને કોડની કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈ હેઠળ, ગુણદોષના આધારે નિકાલ માટે વિલંબ માફી માટેની સંલગ્ન અરજ સાથે અપીલો સેશન્સ કોર્ટને, જે આગામી વંશવેલાની અદાલત છે, ટ્રાન્સફર કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો.

૭૪. તેવી જ રીતે, નામદાર દિલ્હી હાઈકોર્ટે, ક્રિમિનલ એલ.પી. નં. ૪૨૯/૨૦૨૪ વિપ્રો લિમિટેડ વિરુદ્ધ ઇરોઝ્સ ટેકનોલોજી લિમિટેડ અને અન્યમાં જથી સપ્ટેમ્બર ૨૦૨૫ ના આદેશ દ્વારા, વિવિધ હાઈકોર્ટ તેમજ કો-ઓર્ડિનેટ બેન્ચ દ્વારા પસાર કરાયેલા વિવિધ આદેશોનો સંદર્ભ આપીને, અપીલકર્તાઓને

કોડની કલમ ૩૭૮(૪) હેઠળની અરજી પાછી ખેંચવાની મંજૂરી આપી અને વધારાના નિર્દેશો સાથે સંબંધિત સેશન્સ કોર્ટનો સંપર્ક કરવાની છૂટ આપી.

૭૫. નામદાર દિલ્લી હાઇકોર્ટે પણ સંદીપ કૌશિક વિરુદ્ધ મુકેશ કુમારના ક્રિમિનલ એલ.પી. ૪૬૫/૨૦૧૮ અને ક્રિમિનલ એમ.એ. ૨૮૩૬૯/૨૦૧૮ માં, ૨૬મી સપ્ટેમ્બર ૨૦૨૫ ના રોજ, બે વિકલ્પોની દલીલને સ્પષ્ટપણે નકારી કાઢી, એમ ઠરાવીને કે આપું અર્થઘટન, કોડની કલમ ૩૭૨ ના હેતુને નિષ્ફળ બનાવશે, અને એ પણ અવલોકન કર્યું કે પક્ષકારો ન્યાયિક ફોરમ ગુમાવશે.

૭૬. વધુમાં નામદાર દિલ્લી હાઇકોર્ટે સંદીપ કૌશિક (ઉપર મુજબ) માં પણ અવલોકન કર્યું કે આવા અર્થઘટન પીડિત માટે ફોરમની પસંદગી તરફ દોરી જશે, જે સમજદારી અને ન્યાયિક ઔચિત્યના નિયમની વિરુદ્ધ છે, અને અદાલતોના વંશવેલાને માન આપવા માટે ઝડપી નિકાલનો અધિકાર ન્યાયિક ઔચિત્યના માર્ગમાં આવી શકે નહીં.

૭૭. નીચેના કેસોમાં વિવિધ હાઇકોર્ટ દ્વારા સમાન દૃષ્ટિકોણ લેવામાં આવ્યો છે:

i. દિલ્લી હાઇકોર્ટના વિપ્રો લિમિટેડ વિરુદ્ધ ઇરોઝ્સ ટેકનોલોજી લિમિટેડ અને અન્યના કેસમાં સીઆરએલ.એલ.પી.નં.૪૨૯/૨૦૨૪ માં પસાર કરાયેલ ૦૩/૦૯/૨૦૨૫ નો આદેશ.

ii. છત્તીસગઢ હાઈકોર્ટના પ્રતિક કુમાર ગુપ્તા વિરુદ્ધ શ્રીમતી રૂબીના શેખના કેસમાં એસીક્યુએ ૧૪૩/૨૦૦૩ માં પસાર કરાયેલ ૨૨/૦૮/૨૦૨૫ નો ચુકાદો.

iii. પંજાબ અને હરિયાણા હાઈકોર્ટના દિનેશ વિરુદ્ધ બલવાન સિંહ અને અન્યના કેસમાં સીઆરએ-એએસ ૪૩૧-૨૦૨૩ માં પસાર કરાયેલ ૧૩/૦૮/૨૦૨૫ નો આદેશ.

iv. પંજાબ અને હરિયાણા હાઈકોર્ટના ધી કૈથલ ડી.પી.એ.આર.ડી. બ્રાન્ચ ચીફ વિરુદ્ધ સુખદેવ સિંહના કેસમાં સીઆરએમ-એ ૧૨૬-૨૦૨૩ (ઓ એન્ડ એમ) માં પસાર કરાયેલ ૧૩/૦૮/૨૦૨૫ નો આદેશ.

v. પંજાબ અને હરિયાણા હાઈકોર્ટના મેસર્સ બીબીસી એગ્રો સીફ્સ લોહરહેરા (સાંગા) વિરુદ્ધ જવંત સિંહના કેસમાં સીઆરએમ-એ ૨૭૯૨-૨૦૧૯ માં પસાર કરાયેલ ૧૩/૦૮/૨૦૨૫ નો આદેશ.

vi. પંજાબ અને હરિયાણા હાઈકોર્ટના સંજીવ વિરુદ્ધ અનિલ કુમારના કેસમાં સીઆરએમ-એ નં.૨૨૮૯-એમએ-૨૦૧૭ માં પસાર કરાયેલ ૦૪/૦૮/૨૦૨૫ નો આદેશ.

vii. પંજાબ અને હરિયાણા હાઈકોર્ટના સતબીર વિરુદ્ધ કપિલ દેવના કેસમાં સીઆરએમ-એ નં.૧૮૧૦-એમએ-૨૦૧૪ (અને સંલગ્ન સીઆરએમ-એ ૧૮૮૭-એમએ-૨૦૧૪) માં પસાર કરાયેલ ૦૪/૦૮/૨૦૨૫ નો આદેશ.

viii. બોમ્બે હાઇકોર્ટ (નાગપુર બેન્ચ) ના ધી વાશિમ અર્બન કોઓપરેટિવ બેંક લિમિટેડ વિરુદ્ધ જયપ્રકાશ રામબિલાસ કોઠારીના કેસમાં ક્રિમિનલ અપીલ નં.૨૫/૨૦૨૨ (નાગપુર બેન્ચ) માં પસાર કરાયેલ ૧૨/૧૧/૨૦૨૫ નો આદેશ.

ix. મદ્રાસ હાઇકોર્ટના એસપીએસી ટેપિયોકા પ્રોડક્ટ્સ (આઈ) લિમિટેડ વિરુદ્ધ અરુણ કેઝ્યુઅલ્સ ઇન્ડિયા લિમિટેડ અને અન્યના કેસમાં ક્રિમિનલ અપીલ એસઆર નં.૪૯૫૭૬ અને ૫૯૫૭૭/૨૦૨૪ માં સીઆરએલ.ઓપી.નં.૨૭૦૮૯ અને ૨૭૦૯૪/૨૦૨૪ માં પસાર કરાયેલ ૩૦/૦૬/૨૦૨૫ નો આદેશ.

x. મધ્યપ્રદેશ હાઇકોર્ટના ઉર્મિલા મદ્રાહ વિરુદ્ધ સમર્પણ જૈનના કેસમાં ક્રિમિનલ અપીલ નં.૧૧૮૭૨/૨૦૨૨ માં પસાર કરાયેલ ૨૧/૦૭/૨૦૨૫ નો આદેશ.

xi. છત્તીસગઢ હાઇકોર્ટ, બિલાસપુરના પ્રકાશ મિશ્રા પુત્ર શ્રી એલ એન મિશ્રા વિરુદ્ધ અભિનવ પાઠક પુત્ર શ્રી એમ પાઠકના કેસમાં એસીક્યુએ નં.૧૧૩/૨૦૨૫ માં પસાર કરાયેલ ૧૩/૦૮/૨૦૨૫ નો આદેશ.

xii. દિલ્લી હાઇકોર્ટના શ્યામ સુંદર ઉર્ફે શ્યામ સુંદર વિરુદ્ધ સિકંદર સિંહના કેસમાં સીઆરઆઈ.એલ.પી.નં.૧૪૬/૨૦૨૪ અને સીઆરઆઈ.એમ.એ.૮૭૯૩/૨૦૨૪ માં પસાર કરાયેલ ૧૮/૦૮/૨૦૨૫ નો આદેશ.

xiii. બોમ્બે હાઇકોર્ટ, નાગપુર બેન્ચના ગંગા ઓમ સ્ટીલ વિરુદ્ધ પરિણીતા ચંદ્રમણી મેશ્રામના કિમિનલ અપીલ નં.૬૯૭/૨૦૨૪ સાથે મહારાષ્ટ્ર સ્ટેટ કોઓપરેટિવ માર્કેટિંગ ફેડરેશન વિરુદ્ધ કુહી તાલુકા શેટકી સહકારીના કિમિનલ અપીલ નં.૪૨૨/૨૦૧૯ સાથે પિડીલાઇટ ઇન્ડસ્ટ્રીયલ લિમિટેડ વિરુદ્ધ મેસર્સ એઝી હાઇવેરના કિમિનલ અપીલ નં.૩૦૬/૨૦૨૫ સાથે સંદેશ કમલકિશોર રણદેવ વિરુદ્ધ રમેશ કુલચંદ બહેતીના કિમિનલ અપીલ નં.૩૧૨/૨૦૧૯ સાથે સિદ્ધાર્થ મહાદેવ બોરકર વિરુદ્ધ મોહમ્મદ અસલમ અબ્દુલ રઝાકના કિમિનલ અપીલ નં.૨૦૮/૨૦૧૦ સાથે કવિતા પંકજ શર્મા વિરુદ્ધ ધીરજ ટેક્સટાઇલ્સ અને અન્યના કિમિનલ અપીલ નં.૪૬/૨૦૨૧ અને ગુરુદેવ ટ્રેડર્સ વિરુદ્ધ મનોજ ટ્રેડર્સના કેસમાં કિમિનલ અપીલ નં.૩૭૨૯/૨૦૨૪ માં કિમિનલ એપિલેશન નં.૪૫૬/૨૦૨૪ માં પસાર કરાયેલ ૨૦/૦૯/૨૦૨૫ નો આદેશ.

xiv. મધ્યપ્રદેશ હાઇકોર્ટ, ઇન્દોરના શ્રીમતી ફિરોઝા વિરુદ્ધ શ્રીમતી મુમતાજના કેસમાં કિમિનલ અપીલ નં.૮૬૯૩/૨૦૨૩ માં પસાર કરાયેલ ૦૮/૧૦/૨૦૨૫ નો આદેશ.

xv. પંજાબ અને હરિયાણા હાઇકોર્ટ, ચંદીગઢના રાજ કુમાર વિરુદ્ધ રાજેન્દ્રના કેસમાં સીઆર.એમ.એ.૮૨૬-૨૦૨૫ (ઓ એન્ડ એમ) માં પસાર કરાયેલ ૦૭/૦૭/૨૦૨૫ નો આદેશ.

xvi. પંજાબ અને હરિયાણા હાઈકોર્ટ, ચંદીગઢના ચશપાલ સિંહ વિરુદ્ધ સંજીવ આનંદના કેસમાં સીઆર.એમ.એ.૨૦૧-એમએ-૨૦૧૬ (ઓ એન્ડ એમ) માં પસાર કરાયેલ ૦૪/૦૮/૨૦૨૫ નો આદેશ.

૭૮. ઉપરોક્ત કારણોસર, આ અદાલત ઠરાવે છે કે જ્યાં મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા નિર્દોષ છુટકારાનો આદેશ આપવામાં આવે છે, ત્યાં પીડિત માટે ઉપલબ્ધ વૈધાનિક ઉપાય કોડની કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈના સંદર્ભમાં સેશન્સ કોર્ટ સમક્ષ અપીલ દાખલ કરવાનો છે, જે આદેશ આપે છે કે આવી અપીલ એવી અદાલત સમક્ષ રહેશે કે જે સામાન્ય રીતે તે અદાલત દ્વારા પસાર કરાયેલા દોષિત ઠરાવવાના આદેશ સામે અપીલ સાંભળશે.

૭૯. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, એવું જણાય છે કે એન.આઈ. એક્ટની કલમ ૧૩૮ હેઠળની ફરિયાદમાં ફરિયાદી, પીડિત હોવાને કારણે, કોડની કલમ ૩૭૨ ની જોગવાઈ હેઠળ પદાનુક્રમમાં તરત જ ચઢિયાતી અદાલત એટલે કે સેશન્સ કોર્ટમાં અપીલ કરવાનો વિશિષ્ટ અધિકાર ધરાવે છે.

૮૦. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, આ અદાલત સમક્ષ પેર્લિંગ અરજીઓ/અપીલોને સંબંધિત સેશન્સ કોર્ટમાં ટ્રાન્સફર કરવાના નિર્દેશ સાથે નિકાલ કરી શકાય છે. તેને સંબંધિત સેશન્સ કોર્ટમાં ટ્રાન્સફર કર્યા પછી, તેને કોડની કલમ ૩૭૨ હેઠળની જોગવાઈ હેઠળ અપીલ તરીકે ગણવામાં આવશે અને તે મુજબ નંબર આપવામાં આવશે.

૮૧. નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે મીટર્સ એન્ડ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ કંચન મહેતા, (૨૦૧૮) ૧ એસસીસી ૫૬૦ માં ઠરાવ્યા મુજબ, હાઇકોર્ટ એનઆઈ એક્ટની કલમ ૧૩૮ હેઠળ સેલેસ્ટિયમ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદાના પ્રકાશમાં કેસો સાથે કામ કરતા કોઈપણ વધુ અપડેટ નિર્દેશો જારી કરવાનું વિચારી શકે છે, આ અદાલત અપીલ કરવાની રજા માટેની અરજીઓ/અપીલોના ટ્રાન્સફર માટે (જે પણ કિસ્સો હોય) નિર્દેશો જારી કરી શકે છે.

૮૨. વર્તમાન કિસ્સામાં, અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલ, વર્તમાન અરજીઓ/અપીલો પાછી ખેંચવાની પરવાનગી માંગે છે, સાથે કોડની કલમ ૩૭૨ હેઠળ યોગ્ય અપીલ દાખલ કરવાની છૂટ, એ છૂટ સાથે કે વર્તમાન અપીલ દાખલ કરવામાં જે સમય લાગ્યો હોય, તેને સંબંધિત અદાલત સમક્ષ આવી અપીલ દાખલ કરવામાં વિલંબ તરીકે ગણવામાં ન આવે.

૮૩. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, માંગ્યા મુજબ પરવાનગી આપવામાં આવે છે. વર્તમાન અરજીઓ તેમજ સંલગ્ન અપીલો પાછી ખેંચી લીધેલી ગણીને નિકાલ કરવામાં આવે છે, આ આદેશની તારીખથી ચાર મહિનાના સમયગાળાની અંદર, સંબંધિત અદાલત સમક્ષ યોગ્ય અપીલ(ઓ) દાખલ કરવાની છૂટ સાથે.

૮૪. એ સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે વર્તમાન અપીલ દાખલ કરવામાં જે સમય લાગ્યો હોય તેને સંબંધિત અદાલત સમક્ષ આવી અપીલ દાખલ કરવામાં વિલંબ તરીકે ગણવામાં ન આવે. વધુમાં, વિવાદિત ચુકાદાની પ્રમાણિત નકલ, જો

માંગવામાં આવે તો, નિયમો મુજબ અરજદાર/અપીલકર્તાને સોંપવામાં આવે. પક્ષકારો માટે સંબંધિત અદાલત સમક્ષ તમામ ફરિયાદો નવેસરથી રજૂ કરવાનું પુણું છે.

૮૫. આ બાબત નોંધપાત્ર સમયથી પેન્ડિંગ હોવાથી, જો દાખલ કરવામાં આવે તો, મીટર્સ એન્ડ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા જારી કરાયેલ માર્ગદર્શિકાને ધ્યાનમાં રાખીને, વિદ્વાન નીચલી અપીલ અદાલતે બને તેટલી વહેલી તકે બાબતનો નિકાલ કરવાનો પ્રયાસ કરવો જરૂરી છે.

૮૬. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, આ બાબતોનો તે મુજબ નિકાલ કરવામાં આવે છે.

(ન્યાયમૂર્તી સંજીવ જે. ઠાકર)

શ્રીલતા

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====